

Wilhelm Reich
Fascismens masspsykologi:
Ideologin som materiellt våld
(1933 Utdrag)

**Om den politiska reaktionens sexualmoral och den proletära
sexualpolitiken**

Översättning (från tyska): Tomas Böhm (något reviderad av MF)

Ingick i samlingen *Psykoanalys och marxism, en introduktion ...*, (Röda bokförlaget 1975)

Utdraget utgörs av 1:a kapitlet av Reichs bok, som i sin helhet finns i engelsk översättning (med ett nyare förord) under titeln *The Mass Psychology of Fascism*.*

Innehåll

Förord	1
1. Ideologin som materiellt våld.....	4
1. Saxen	4
2. Samhällets ekonomiska och ideologiska struktur	7
3. Masspsykologins frågeställning	12
4. Sexualförtryckets samhälleliga funktion	14

Förord

Den tyska arbetarklassen har lidit ett svårt nederlag och därmed allt som finns av framåtskri-
dande, revolutionärt, kulturgrundande, den arbetande mänsklighetens strävan efter de gamla
frihetsmålen. Fascismen har segrat och bygger ut sina positioner med alla tillgängliga medel,
först och främst genom krigisk ombildning av ungdomen. Men kampen mot den nyuppstånd-
na medeltiden, mot imperialistisk rövarpolitik, brutalitet, mystik och andligt underkuvande,
för de arbetandes och skapandes naturliga rättigheter, mot den ekonomiska utsugningen av
svårt drabbade människor genom en handfull penningfurstar, för undanröjandet av denna
mordiska samhällsordning kommer att gå vidare. Men det handlar inte bara om att den går
vidare, utan i första hand om, hur och under vilken tid den kan föra den internationella
socialismen till seger.

De former under vilka nationalsocialismen gjorde sitt maktövertagande, gav den internatio-
nella socialismen en outplånlig lärdom: Att den politiska reaktionen inte kommer att kunna
slås tillbaka med fraser, utan bara med verkligt vetande, inte med appeller, utan bara genom
väckande av äkta revolutionär entusiasm, inte med byråkratiska partiapparater, utan bara med
innerligt demokratiska arbetarorganisationer som ger rum åt varje verkligt vetande, inte med
appeller, utan bara genom väckandet av äkta initiativ och med övertygade kamptrupper. De

* Finns på Internet: <http://www.whale.to/b/reich.pdf> – Red

lärde oss, att förfälskning av verkligheten och ytligt subjektiv uppmuntran med säkerhet leder till massans modfärdighet, om den historiska processens järnhårda logik avslöjar verkligheten.

Årslånga sexualmedicinska och politiska arbeten inom arbetarklassens organisationer, särskilt hos ungdomen, har gett mig den orubbliga övertygelsen, att den klass, som ”det tredje rikets gudssända” ledare spänt för oket såsom ”undermänniskor”, i sig bär mänsklighetens framtid. Anledningen till detta är att de har mer kultur, ära, naturlig sedlighet och vetande om det levande livet än som finns i den borgerliga moralfilosofins alla luntor och som krävs i den politiska reaktionens fraser. Naturligtvis en annan kultur, en annan ära, en annan sedlighet, eftersom den inte har någon snaskig avigsida i praktiken.

När idag miljoner arbetande människor är nedtryckta till marken, besvikna, förhåller sig tåliga, ja till och med, om de följer fascismen i god övertygelse, finns det ändå ingen anledning till förtvivlan. Just den subjektiva övertygelsen som de många miljonerna Hitleranhängarna har om nationalsocialismens socialistiska mission, hur mycket grymhet och nöd den än har dragit över Tyskland, utgör en mäktig tillgång för den socialistiska framtiden. Man hindrar utvecklingen av denna historiska kraft, om man avfärdar den nationalsocialistiska rörelsen som ett verk av busar och folkbedragare, även om det i den finns busar och folkbedragare. Hitler är bara objektivt en folkbedragare, i det att han skärper storkapitalets herravälde. Subjektivt är han en ärligt övertygad fanatiker om den tyska imperialismen, som genom en objektivt grundad jätteframgång har besparat sig utbrottet av den sinnessjukdom, som han bär inom sig. Det för inte bara till en återvändsgränd, utan uppnår raka motsatsen till det avsedda, om man försöker göra den nationalsocialistiska ledningen löjlig med gamla, osmakliga metoder. Den har verkligen begeistrat massorna med oerhörd energi och med stor skicklighet och därigenom erövrat makten. Nationalsocialismen är vår dödsfiende, men vi kan bara slå den, om vi uppfattar dess styrka riktigt och också uttalar detta modigt. Vi kan undvara inskränkta metoder; plump demagogi är alltid ett tecken på teoretisk och praktisk svaghet och, eftersom den inte uppnår någonting, objektivt kontrarevolutionär.

Vad vi måste säga och visa de miljontals modfärdiga och de andra miljontals människorna med socialistisk uppfattning som ännu är begeistrade nationalsocialister, är att styrkan hos nationalsocialisterna utgjordes av deras övertygelse om deras gudomliga mission, men att det inte finns någon gudomlig mission, utan endast krigisk imperialism. Vi måste visa att deras militära organisationer är glänsande, men också att det betyder början på den mänskliga undergången, och att de kommer att försöka nå andra mål än de som den enkle SA-mannen själv trängande strävar efter: störtandet av kapitalet; att Hitler med orätt tror sig befria folket, men att han har ett *oundvikligt* öde emot sig: kapitalismens undergång, som vi vill uppnå och som han aldrig kan omöjliggöra.

Det som vi måste uppfylla massorna med är den djupa övertygelsen att det finns revolutionära centra, som följer nutidens processer uppmärksam, utrustade med vetenskapens verktyg, som är beslutna att verkligen ta upp den mångbesjungna sista striden, när händelsernas gång åter vänder sig, något som man redan nu med alla medel understödjer. Ungdomens kampvilja är *i verkligheten* på vår sida. Ungdomens vilja till livsglädje kommer att bli den allra mäktigaste kraft i revolutionen.

Den som inte är övertygad om de arbetande massorna verkliga socialistiska slagkraft, och den som inte förmår att se de positivt revolutionära krafter, som är bundna i nationalsocialismen, kommer inte heller att kunna utveckla någon ny revolutionär praktik. Den som inte heller nu blir åtminstone teoretisk herre över den samhällsliga situationen genom den renaste användningen av socialvetenskapen, som vi är ensamma om att förfoga över, och inte fullt utnyttjar den tid, som arbetarrörelsens ebb ger honom, den som dömer sig till fruktlöst arbete genom tom optimism, hjälper i praktiken den politiska reaktionen.

Den vetenskapliga uppfattningen om de mest brännande skeendena är hänvisad till att i görli-gaste mån koppla bort de oändligt många felkällorna i iakttagandet av tingen. Den arbetar där-för långsamt och hänger långt efter skeendena. De undertryckta begär dock av de vetenskap-liga arbetarna, att de koncentrerar sin forskning till de aktuella frågorna. Vetenskapen är den politiska reaktionens dödsfiende. Men den vetenskapsman som tror sig kunna rädda sin exi-stens genom försiktighet och ”opolitiskhet” och inte lär sig något av att även de mest försik-tiga blir jagade och fångslad förverkar anspråket att då bli tagen på allvar och att senare en gång få medverka vid den verkliga nyuppbyggnaden av samhället. Hans klagan och bekym-mer över kulturen är ordflöden utan övertygelse, om han inte genom skeendena inser, att just *hans* vetenskap, *hans* vetenskapliga kraft fattas för dem, som han i tider för sammanbrott sätter sin förhoppning till. Hans opolitiskhet är en del av den politiska reaktionens styrka och samtidigt av hans egen undergång.

Den som anser tankegångarna i denna skrift är klara och godtagbara, bör betänka, att histo-riens framåtsträvande krafter till stor del ligger i träda, eftersom det fattas skolade krafter och eftersom vetenskapsmännen framhärdar i sin akademiska slutenhet, om de inte låter sig lik-riktas. Det är önskvärt med vetenskaplig kritik av detta arbete, men endast sådan som inte fabricerar teorier över den mänskliga existensen vid skrivbordet, utan skapar sina åskådningar ur människornas verkliga liv genom intim kontakt med dem, såsom jag har försökt att göra.

Denna skrift tillkom under loppet av den reaktionära flodens tillväxt i Tyskland under åren 1930-1933. Dess avsikt är att ge en del teoretisk grund till den unga, ännu outvecklade sexual-politiska rörelsen och att skala ut några av de viktigaste praktiska angreppspunkterna ur det sexualreformistiska kaoset. Den anknyter till tidigare försök att avslöja sexualekonomins process i vår samhällsordning. Men då denna process bara utgör en del av det totala sam-hälleliga skeendet, ingriper undersökningen även i frågor om den allmänna politiska rörelsen. Den avsedda fullständigheten, såvitt den över huvudtaget kan uppnås i vetenskapligt arbete, kunde inte eftersträvas längre på grund av de politiska händelserna i Tyskland. Att vänta tills det vetenskapliga pedanteriet skulle vara tillfredsställt, tycktes mig omöjligt i de tider, som vi just nu genomlever, framför allt eftersom det var små utsikter att under överskådlig tid ersätta det mödosamt samlade material, som gick förlorat vid katastrofen.

Jag har ansträngt mig, att framställa detta svåra tema så enkelt som möjligt, för att skriften också skall vara tillgänglig för den genomsnittlige arbetarfunktionären. Jag vet, att jag inte har lyckats tillräckligt bra med detta.

Om den politiska reaktionen skulle vilja revanschera sig på psykoanalysen eller dess före-trädare på grund av innehållet i denna skrift, skulle den ta fel. Freud och flertalet av hans elever avvisar psykoanalysens sociologiska konsekvenser och bemödar sig mycket om att inte överskrida det borgerliga samhällets ramar. De är alltså oskyldiga till och inte ansvariga för om politiker betjänar sig av psykoanalysens vetenskapliga forskningsresultat.

I övrigt bör man erinra om, att i enlighet med det berömda citatet ”kritiken som vapen inte kan ersätta vapnen som kritik”. Om denna skrift är i stånd att avkorta den svåra vägen vapnen som kritik, kommer dess syfte att vara uppfyllt.

September 1933
Wilhelm Reich

1. Ideologin som materiellt våld

1. Saxen

Den tyska revolutionära rörelsen innan Hitler baserades på Karl Marx' ekonomiska och samhällseliga teori: en förståelse för den tyska fascismen förutsätter därför en förståelse av marxismen,

Under månaderna efter nationalsocialismens maktövertagande i Tyskland kunde man mycket ofta göra ett konstaterande, från vilket vi skall utgå. Det framkom tvivel på riktigheten av den marxistiska grunduppfattningen om det samhällseliga skeendet även hos sådana personer, som i handling under årens lopp hade bevisat sin revolutionära övertygelse. Dessa tvivel anknyter till ett i början oförståeligt faktum, som inte går att bortse från: fascismen, som i enlighet med sina objektiva mål och sitt väsen är den mest extrema företrädaren för den politiska och ekonomiska reaktionen, blir sedan flera år ett internationellt fenomen och överskuggar i många länder synligt och obevekligt den proletära revolutionära rörelsen. Att detta fenomen är starkast utpräglat i de högindustrialiserade länderna, skärper endast problemet. Nationalismens internationella tillväxt står mot det faktum att arbetarrörelsen misslyckades i en fas av nutidshistorien, som ekonomiskt sett hade blivit mogen för det kapitalistiska produktionssättets sprängning. Därtill kommer det oförlömliga minnet av arbetarinternationalens misslyckande vid världskrigets utbrott och kvävningen av den revolutionära rörelsen 1918-1923 utanför Ryssland.

Dessa tvivel anknyter alltså till tungt vägande faktorer. Om de är riktiga, är den marxistiska grunduppfattningen oriktig; då behövs en beslutsam nyorientering i hela arbetarrörelsen, om man ändå vill uppnå dess mål. Men om tvivlen inte är riktiga, är den marxistiska grunduppfattningen riktig, och då behövs en mycket grundlig, mångsidig analys såväl av orsakerna till arbetarrörelsens hittillsvarande misslyckande, som även – och detta är det viktigaste – ett fullständigt klagörande av fascismen som historiskt ny massrörelse, ur vilken en ny praktik skulle kunna komma.

I alla fall kan man inte hoppas på en ändring av det nuvarande läget, om bevisningen av den ena eller andra riktningen inte skulle lyckas. Det är klart, att varken appellen till arbetarklassens revolutionära klassmedvetande, eller den idag med förkärlek bedrivna metoden à la Coué, som döljer nederlag och gömmer viktiga fakta genom illusioner, kan föra till målet. Även att ge sig tillfreds med det faktum, att även arbetarrörelsen "går framåt", att man kämpar och strejkar här och där, vore en illusion, ty det är inte det faktum att man går framåt som är avgörande, utan tempot i detta i förhållande till den politiska reaktionens internationella tillväxt och framåtskridande.

Den unga sexualpolitiska rörelsen är inte bara intresserad av att grundligt klagöra dessa frågor eftersom den är en del av den sociala befrielsekampen överhuvudtaget, utan framför allt för att uppnåendet av dess mål är olösligt förknippat med uppnåendet av den naturliga arbetardemokratins ekonomiska mål. Vi ska därför än vända arbetarrörelsen som en illustration av hur de speciella sexualpolitiska frågorna sammanflätas med de allmänna sociala frågorna.

I somliga tyska organisationer brukade kloka, ärligt sinnade, om än nationalistiskt och metafysiskt tänkande antikapitalister som exempelvis Otto Strasser förebrå marxisterna med:

"Ni marxister brukar åberopa er på Karl Marx' lära. Men som vi vet har Marx lärt ut att teorin bara bekräftas genom praktiken. Men ni kommer alltid bara med förklaringar på arbetarinternationalens nederlag. Er marxism har misslyckats: för nederlaget 1914 tjänade socialdemokraternas åsiktsförändring som förklaring, för 1918 deras förrådiska politik och illusioner. Nu har ni åter förklaringar beredda för det faktum, att massorna svängde till höger i stället för till vänster i världskrisen. Men era förklaringar kan inte suddas ut nederlagets faktum! Var under de senaste 80 åren finns bekräf-

telsen på den sociala revolutionens lära i praktiken? Ert grundfel är, att ni förnekar själen och anden eller förlöjligar den och att ni inte förstår den som styr allt.”

Så, eller på liknande sätt argumenterade de, och de marxistiska referenterna hade inget lämpligt svar på sådana frågor. Det blev allt klarare, att den politiska masspropagandan inte nådde mer än en minoritet, som redan var en del av den vänstra fronten, så länge den bara tog upp diskussioner om de *objektiva* socialekonomiska krisprocesserna (kapitalistiskt produktions-sätt, ekonomisk anarki, etc.), att framhävandet av den materiella nöden, av massans hunger inte räckte till, ty det gjorde varje politiskt parti, till och med kyrkan. Och till slut segrade den nationalsocialistiska mystiken över den vetenskapliga socialismen under den djupaste krisen och utarmningen. Man måste alltså säga sig, att det uppenbarligen fanns en gapande lucka i propagandan och i den totala uppfattningen, ur vilken det kommunistiska partiets politiska fel kan förklaras. Man kunde också fastställa, att det handlade om brister i den marxistiska uppfattningen om den politiska verkligheten, till vilkas upphävande alla förutsättningar fanns i den dialektiska materialismens metod. Dessa möjligheter förblev dock outnyttjade, den marxistiska politiken hade inte eller oriktigt dragit in (för att i korthet nämna det i förväg) masspsykologin och mysticismens sociala verkan i sina kalkyler och i sin politiska praktik.

Den som har följt och praktiskt levt med i marxismens teori och praktik i den revolutionära vänsterrörelsen under de sista åren, måste konstatera, att den inskränkte sig på ekonomins *objektiva* processer och statspolitiken i trängre mening, att den varken uppmärksammade eller förstod den så kallade ”subjektiva faktorn” i historien, massornas ideologi, i dess utveckling och motsägelser. Den underlät framför allt, att ständigt på nytt använda den dialektiska materialismens metod, att alltid hålla den levande, att alltid på nytt uppfatta varje *nytt* samhällsligt fenomen med denna metod. Användandet av den dialektiska materialismen på nya historiska företeelser (och fascismen är en sådan företeelse, som varken Marx eller Engels kände till och endast siktades till sin begynnelse av Lenin) kan inte föra till någon falsk politik. Och detta på grund av ett enkelt, hittills mycket negligerat skäl: den borgerliga uppfattningen om verkligheten förbigår dess motsägelser och reella förhållanden. Den borgerliga politikens praktik betjänar sig automatiskt av de krafter i historien, som ställer sig mot utvecklingen. Den kan göra detta framgångsrikt endast så länge som den revolutionära vetenskapen inte fullständigt får fram de som kan sättas mot de bakåtsträvande och som slutligen måste övervinna dem. Som vi senare skall redogöra för, framträdde i fascismens massbas, i det rebelliska småborgerskapet, inte bara de bakåtsträvande, utan också historiskt mycket energiskt framåtsträvande krafter.

Denna motsättning förbisågs, ja, hela frågan om småborgerlighetens roll stod över huvudtaget inte i diskussionens förgrund till knappt före Hitlers maktövertagande, och när den gjorde det, så var det ensidigt, mekaniskt. Den revolutionära praktiken på den mänskliga existensens alla områden ger sig *automatiskt*, när man uppfattar motsägelserna i varje ny process. Den består då inte i något annat än att man ställer sig på de krafters sida, som verkar i den *framåtsträvande* utvecklingen, och hjälper dem till medvetenhet genom praktiskt bemästrande. Att vara radikal betyder att ”fatta tingen vid roten”, sade Karl Marx. Om man fattar tingen vid roten, begriper man deras motsägelsefulla process, då är den revolutionära praktiken säkrad. Förstår man dem inte, så landar man, antingen man vill eller inte, vare sig man kallar sig dialektisk materialist eller inte, i mekanismen, ekonomismen eller också i metafysiken, och utvecklar nödvändigtvis en felaktig praktik. En kritik av denna felaktiga praktik har alltså bara en mening och ett praktiskt värde, när den är i stånd att påvisa, var motsägelserna i verkligheten *förbisågs*. Den ”marxiska” revolutionära handlingen bestod inte i att han skrev några slags utprop eller visade några revolutionära mål, utan i huvudsak i att han insåg att proletariet var historiens framåtsträvande kraft, och att han framställde den kapitalistiska ekonomins motsägelser i enlighet med verkligheten, så att var och en kan veta idag, vilka ekonomiska

krafter som strävar framåt och vilka som strävar emot detta. Om arbetarrörelsen misslyckades, så kan de krafter, som bromsar utvecklingen framåt, inte ha upptäckts fullständigt, ja troligen inte ens i sina huvuddrag.

Den vulgära marxismen, vars väsentligaste kännetecken är att den negerar den dialektiskt-materialistiska metoden genom att inte använda den praktiskt, måste därför komma till den uppfattningen, att en ekonomisk kris i en sådan utsträckning som den från 1929-1933 *nöd-vändigtvis måste* leda till en ideologisk vänsterutveckling av de ifrågavarande massorna.

Medan man rentav fortfarande talade om ett "revolutionärt uppsving" i Tyskland efter nederlaget i januari 1933, så visade verkligheten, att den ekonomiska krisen, som enligt förväntningarna skulle föra med sig en vänsterutveckling av massornas ideologi, ledde till en extrem högerutveckling av ideologin i de proletära skikten och hos dem, som mer än dittills sjönk ner i djupare elände. En *sax* uppkom mellan utvecklingen i den ekonomiska basen, som strävade åt vänster, och utvecklingen av ideologin i de bredare skikten, som trängde åt höger. Denna *sax* förbisågs. Och eftersom den förbisågs, kunde inte heller frågan ställas, hur nationalismen kan uppkomma i den breda massan, som håller på att utarmas. Med ord som "chauvinism", "psykos", "följder av Versailles" kan inte småborgarnas benägenhet att vid utarmning bli högerradikala bemästras praktiskt, eftersom de inte verkligen uppfattar processen. För övrigt var det ju inte bara småborgare, utan breda och inte alltid de sämsta delarna av proletariatet, som svängde åt höger. Man förbisåg att bourgeoisin grep till nya, ännu inte förstådda, av arbetarrörelsen icke analyserade, mycket märkvärdiga förebyggande försök, varnade av den ryska revolutionens framgång (exempelvis Rooseveltplanen). Man förbisåg att fascismen i sin ansats och i början av sin utveckling till massrörelse främst riktar sig mot storbourgeoisin och inte bara kan stökas undan som "*bara* finanskapitalets garde", redan på grund av den anledningen, att den är en massrörelse.

Var ligger problemet?

Marx' grundkonception omfattade främst utsugningen av varan arbetskraft och den processartade, nödvändiga koncentrationen av kapitalet i få händer, med vilken den fortskridande utarmningen av den arbetande mänsklighetens flertal, främst proletariatet, går hand i hand. Ur denna process härledde Marx den objektiva nödvändigheten av "expropriationen av expropriatorerna". Det kapitalistiska samhällets produktivkrafter spränger produktionssättets ramar. Motsägelsen mellan *samhällelig* produktion och *privat* tillägnande av produkter genom kapitalet kan endast lösas genom att anpassa produktionssättet till produktivkrafternas nivå. Till den samhällseliga produktionen måste det samhällseliga tillägnandet av produkter tillkomma. Den första akten i denna anpassning är den sociala revolutionen. Detta är den vetenskapliga socialismens ekonomiska grundprincip. Denna anpassning kan endast ske på så sätt, att den utarmade majoriteten upprättar "proletariatets diktatur", såsom en diktatur utövad av flertalet arbetande över den hädanefter exproprierade minoriteten av ägare till produktionsmedlen. Den sociala revolutionens *ekonomiska* förutsättningar stämde väl överens med Marx' teori: Kapitalet är koncentrerat till få händer, utvecklingen av nationell ekonomi till världsekonomi står i skarpaste motsättning till de nationella staternas tullsystem; den kapitalistiska ekonomin når knappt hälften av sin produktionskapacitet och har fullständigt avslöjat sin anarki, merparten av befolkningen i de högindustriella länderna är utarmad, cirka 50 miljoner människor är arbetslösa, hundratals miljoner arbetare hankar sig fram hungrande. Men expropriationen av expropriatorerna uteblir, och historien tycks, i motsats till förväntningarna, främst röra sig i barbariets riktning på skiljevägen mellan socialism och barbari, ty just detta betyder fascismens internationella tillväxt och arbetarrörelsens efterblivenhet. Och den som ännu har en "säker" förhoppning om en revolutionär utgång av det kommande världskriget, den som, så att säga, litar på att massorna kommer att vända de vapen, som de får i händerna, mot den inre fienden, han bör åtminstone följa den nya krigsteknikens utveckling och inte från början

förkasta en nyligen uttalad tankegång, att beväpningen av den breda massan är mycket osannolik i nästa krig.

Enligt denna uppfattning skulle de krigiska handlingarna riktas mot de obehäpnade massorna i de stora industricentra och genomföras av ett fåtal mycket tillförlitliga och utvalda krigstekniker. Att lära om i tänkandet och övervägandet är därför förutsättningen för en ny socialistisk praktik.

2. Samhällets ekonomiska och ideologiska struktur

Om vår uppfattning om den till att börja med märkvärdiga saken är riktig, den som går mellan de proletära och proletariserade massornas ekonomiska läge och ideologi, som hjälpte fascismen i Tyskland till makten, så måste vi kunna förstå den med hjälp av vår dialektiskt-materialistiska metod. Det handlar ju säkert om ideologins roll och dessa massors känslomässiga inställning såsom historisk faktor, om *ideologins återverkan på den ekonomiska basen*. Om de breda massornas utarmande inte har lett till en revolution i den proletära revolutionens mening, och om det objektivt sett ur krisen har uppkommit ideologier som är mot revolutionen så har utvecklingen av massans ideologi under de sista åren hämmat produktivkrafternas utveckling, och hämmat den revolutionära lösningen av motsägelsen mellan den monopolitiska kapitalismens produktivkrafter och dess produktionssätt. Klassindelningen i Tyskland avslöjar följande bild (enligt Kunik: "Försök till ett konstaterande av den tyska befolkningens sociala indelning", "Internationalen" 1928, sammanställt av Lenz: "Proletarische Politik", Internationaler Arbeiterverlag, 1931):

	Förvärvsarbetande i tusen	med familjeanh. i miljoner
proletärer	21.789	40,7
medelklass i städer	6.157	10,7
små och medelstora bönder	6.598	9,0
bourgeois (inkl. jordägare och storbönder)	718	2,0
befolkning (utom barn och hemmafruar)	<hr/> 34.762	<hr/> 62,4

Proletariatets skikt:

	i tusenden
arbetare i industri, transport, handel, etc.	11.826
lantarbetare	2.607
hemarbetare	138
husanställda	1.326
pensionärer	1.717
lägre anställda (upp till 250 mark/månad)	2.775
lägre tjänstemän (+ pensionerade)	1.400
	<hr/> 21.789

Skikt i städernas medelklass:

lägre skikt av småföretagare (hemmaföretag, arrendatorer, hantverkare och företag med upp till två anställda)	1.916
småföretag med tre eller fler anställda	1.403
Högre anställda och tjänstemän	1.763
Fria yrken och studenter	431
Smårentierer och "små ägare"	644
	<hr/> 6.157

Medelskiktet på landet:

Småbönder och arrendatorer (upp till 5 ha land)	2.366
medelstora bönder (5-50 ha)	4.232
	<hr/> 6.598

Dessa siffror motsvarar befolkningsräkningen 1925.

Vi måste dock beakta, att de endast återger skiktningen efter det socialekonomiska läget, inte den ideologiska skiktningen som ser annorlunda ut.

Socialekonomiskt omfattade alltså Tyskland 1925:

	Förvärvsarbetande	m. familjeanhöriga
Proletariat	21.789 milj.	40,7 milj.
medelklass	12.755 milj.	19,7 milj.

Enligt en grov uppskattning ser den *ideologiska* strukturen ut enligt följande:

<i>proletär</i> (kollektiv produktion, arbetare i industri, handel, transport etc. och lantarbetare)	14.433 milj.
<i>småborgerlig</i>	20.111 milj.
hemarbetare (individuell produktion)	138 tusen
husanställda (erfarenheter från huspropaganda)	1.326 tusen
pensionärer	1.717 tusen
lägre anställda (erfarenheter från storföretag, t.ex. "Nordstern", Berlin)	2.775 tusen
lägre tjänstemän (t.ex. skatterevisorer, posttjänstemän)	1.400 tusen
	7.356 tusen (av ekonomiska proletärer)
städernas medelklass	6.157 tusen
landsbygdens medelklass	6.598 tusen
	<hr/> 20.111 tusen

Hur många ur medelklassen som än må ha röstat på vänsterpartier, och hur många proletärer som omvänt må ha röstat på högerpartier, så är det uppenbart, att de av oss uträknade talen över *den ideologiska skiktningen ungefär överensstämmer med valsiffrorna 1932:*

Kommunister och socialdemokrater fick till slut sammanlagt 12 till 13 miljoner röster, NSDAP och Tysknationalisterna tillsammans cirka 19 till 20 miljoner. Detta talar för att den ideologiska skiktningen i praktiken var politiskt utslagsgivande, inte den ekonomiska. Medelklassen får alltså en större betydelse än den var tilltrodd.

Under tiden för den tyska ekonomins snabba nedgång 1929-1932 infaller NSDAP:s stora språng med en ökning från 800 000 röster år 1928 till 6,4 miljoner hösten 1930, 13 miljoner sommaren 1932 och 17 miljoner januari 1933. Enligt en beräkning av Jäger ("Hitler", *Roter Aufbau*, oktober 1930), vars exakthet jag inte kunde kontrollera, innehöll redan de 6,4 miljonerna nationalsocialistiska rösterna cirka 3 miljoner ekonomiskt sett proletära röster, nämligen till 60-70% från anställda och till 30-40% från arbetare.

Den som klarast förklarar det problematiska i denna yngsta sociologiska process för mitt vetande är Karl Radek, som redan efter NSDAP:s första ökning år 1930 skrev:

"Ingenting liknande är känt i den politiska kampens historia, särskilt i ett land med en gammal politisk differentiering, där varje nytt parti måste kämpa mycket hårt för en plats vid det av de gamla partierna upptagna bordet. Inget är mer karaktäristiskt än att det inte har sagts något varken i den borgerliga eller i den socialistiska litteraturen om detta parti, som idag intar andra platsen i det tyska politiska livet. Det är ett parti utan historia, som plötsligt lyfter sig upp i Tysklands politiska liv, liksom en ö plötsligt dyker upp mitt ur havet genom vulkaniska krafter verkan." ("*Deutsche Wahlen*", *Roter Aufbau*, oktober 1930.)

Vi tvivlar inte på att även denna ö har sin historia och att den förfogar över en inre logik.

Avgörandet inför alternativet: "Ungång i barbari" eller: "Uppstigning till socialismen" finns, efter allt som övervägandena hittills gett, i frågan om de behärskade skiktens ideologiska struktur rättar sig efter deras ekonomiska läge, eller om de faller isär; det kan vara i form av att utsugningen passivt tolereras, som i de stora asiatiska samhällena, eller i form av att ideologin hos flertalet undertryckta är konträr gentemot det ekonomiska läget såsom i Tyskland idag.

Grundproblemet är alltså vad som betingar det beskrivna åtskiljandet respektive vad som förhindrar samklangen mellan ekonomiskt läge och ideologi. Detta hänger alltså på hur man uppfattar den ideologiska strukturens väsen och dess samband med den ekonomiska basen, som den har kommit ur.

För att begripa detta, måste vi främst befria oss från några vulgärmarxistiska uppfattningar, som spärrar vägen för förståelsen av fascismen. Det är väsentligen följande:

Vulgärmarxismen skiljer schematiskt det samhällseliga, framför allt det ekonomiska, Varat från Varat över huvudtaget och hävdar, att människornas ideologi och "medvetandet" *endast* och *direkt* bestäms av det ekonomiska Varat. Sålunda ställer man mekaniskt ekonomi mot ideologi och bas mot överbyggnad.

Man gör ideologin schematiskt och ensidigt avhängig av ekonomin och förbiser den ekonomiska utvecklingens beroende av ideologin. Därför är problemet med den så kallade "ideologins återverkan" okänt för dem. Fastän man talar om "de subjektiva faktorernas efterblivenhet", i Lenins mening, kan man inte bemästra efterblivenhet praktiskt, eftersom man tidigare härledde den ensidigt ur den ekonomiska situationen, utan att för det första söka upp ekonomins motsägelser i ideologin, och för det andra utan att förstå ideologin som historisk kraft.

I handling stretar man emot förståelsen av ideologins struktur och dynamik, genom att man stökar undan den som ”psykologi”, alltså något omarxistiskt, och överlåter därmed handhavandet av den subjektiva faktorn, historiens så kallade ”sjäsliv”, åt den politiska reaktionens metafysiska idealism, åt Gentile och Rosenberg, som låter ”Anden” och ”Själén” *ensamma* göra historia, varmed de märkvärdigt nog till och med vinner framgång. Negligeringen av *denna* sida i den historiska materialismen är ett tillvägagångssätt, som Marx på sin tid redan kritiserade principiellt hos 1700-talets materialism.

För vulgärmarxisten är psykologin i sig ett från början metafysiskt system och han tänker inte på att skilja den borgerliga psykologins metafysiska karaktär från dess materialistiska grundelement, som den borgerliga psykologiska forskningen åstadkommer och som vi måste vidareutveckla. Han förkastar i stället för att utöva produktiv kritik, och känner sig som materialist när han förkastar fakta som ”drift”, behov eller ”sjäslig process” såsom ”idealiska”. Genom detta hamnar han i stora svårigheter och inhöstar endast misslyckanden, eftersom han tvingas att oavbrutet bedriva praktisk psykologi i den politiska praktiken, att tala om massornas behov, om det revolutionära medvetandet, om strejkvilja, etc.

Ju mer han förnekar psykologin, desto mer bedriver han själv metafysisk psykologism och ännu värre, till och med couéism, såsom när han exempelvis förklarar en historisk situation med ”Hitlerpsykos” eller när han tröstar massorna med att de skall lita på honom, att det trots allt går framåt, att revolutionen inte låter sig betvingas, och så vidare. Han försjunkar slutligen till att pumpa in illusionärt mod, utan att i verkligheten ha något sakligt att säga om situationen, utan att begripa vad som har hänt. Att det aldrig finns en situation utan utvägar för bourgeoisin, att en skarp ekonomisk kris likaväl kan leda till socialism som till barbari, kvarstår för honom som ett problem, som en bok med sju sigill. I stället för att härleda tankar och handlingar ur verkligheten, omformar han verkligheten i fantasin, så att den motsvarar hans önskningar.

Den dialektiskt-materialistiska psykologin kan inte vara något annat än forskningen om historiens subjektiva faktor, om människornas ideologiska struktur i en epok och den ideologiska strukturen i det samhälle som de bildar. Den ställer sig inte som den borgerliga psykologin och den psykologistiska ekonomin mot den marxiska sociologin, i det att den sätter emot denna en ”psykologisk uppfattning” om det samhällseliga, utan den underordnar sig och inordnar sig på en alldeles bestämd plats till denna, som härleder medvetandet ur Varat.

Marx' sats, att det materiella (Varat) omsätter sig till ideellt (medvetandet) i människohuvudet och inte omvänt, lämnar två frågor öppna: för det första, hur detta sker, vad som händer ”i människohuvudet” under denna process, för det andra, *hur* det så uppkomna medvetandet (från och med nu kommer vi att tala om *psykisk struktur*) återverkar på den ekonomiska processen. Denna lucka utfylls av den analytiska psykologin, i det att den avslöjar det mänskliga sjäslivets process, som bestäms av existensbetingelserna, och därmed verkligen uppfattar den subjektiva faktorn. Den har alltså en strängt avgränsad uppgift. Den kan inte förklara klassamhällets uppkomst eller det kapitalistiska produktionssättet (när den försöker sig på sådant, resulterar detta regelbundet i reaktionärt nonsens, till exempel att kapitalism är en yttring av människans habegär). Emellertid har den ensam förmågan att utforska (vilket inte socialekonomin har), hur människan i en epok ser ut, tänker, handlar, hur motsägelserna i hans existens verkar på honom, hur han försöker klara denna existens, etc. Den undersöker visserligen bara den enskilda människan. Men när den specialiserar sig till utforskning av ett skikt, en klass, en yrkesgrupp etc. och undersöker för den *gemensamma* typiska och psykiska processer och kopplar bort skillnaderna, blir den till en masspsykologi. Därvid anknyter den till Marx själv:

”Förutsättningarna som vi börjar med, är inte godtyckliga, inga dogmer, det är verkliga förutsättningar, vilka man bara kan abstrahera ifrån i inbillningen. Det är de verkliga individerna, deras handlingar, och deras materiella livsbetingelser, såväl de förefintliga, som de som alstras genom handlingen.” (*Den tyska ideologin*, 1.)

”Människan är själv basen för sin materiella produktion liksom för allt annat som hon utträtt. Alla omständigheter, som alltså berör människorna, subjektet för produktionen, modifierar mer eller mindre alla hennes funktioner och verksamheter såsom skapare av den materiella rikedom, av varorna. I detta avseende kan man verkligen påvisa, att alla mänskliga förhållanden och funktioner, hur och när de än framställs, utövar inflytande på den materiella produktionen och inverkar på den mer eller mindre bestämmande.” (*Theorien über den Mehrwert*, 1905, 1, s. 388 f.)

Vi säger alltså inga nyheter och reviderar inte Marx, såsom någon säkert kommer att låta oss höra: ”*Alla* mänskliga förhållanden” – till detta hör arbetsprocessens förhållanden liksom de mest personliga och privata och de högsta sublimeringarna i det mänskliga driftslivet och tänkandet, alltså även exempelvis könslivet hos kvinnor, ungdomar och barn liksom den marxistiska forskningens nivå i fråga om dessa förhållanden och dess användning på nya samhällsfrågor. Hitler förmådde göra historia med en bestämd typ av dessa mänskliga förhållanden, som inte kan fås ur världen genom förlöjligande. Om alltså Marx inte har utvecklat någon sexualsociologi och inte heller kunde göra detta, eftersom det på hans tid inte fanns någon sexualvetenskap, gäller det inte bara att bygga in de ekonomiska, utan också *dessa* förhållanden i den historiska materialismens byggnad, och sålunda förstöra mystikernas och metafysikernas hegemoni över detta område.

När en ideologi återverkar på den ekonomiska processen, måste den ha blivit till en materiell kraft. När en ideologi blir en materiell kraft så snart den griper tag i massorna, måste vi fråga oss vidare: på vilket sätt sker detta? Hur är det möjligt att en ideologisk verklighet får en materiell effekt, alltså exempelvis en teori som verkar omvälvande på historien? Svaret på denna fråga måste samtidigt bli svaret på frågan om masspsykologins praktik.

Ideologin i varje samhällsformation har inte bara funktionen att spegla detta samhälles ekonomiska process, utan snarare även att förankra denna i den psykiska strukturen hos människorna i detta samhälle. Människorna är underkastade sina existensförhållanden på ett dubbelt sätt: direkt genom deras ekonomiska och sociala situationers omedelbara inverkan, och indirekt genom samhällets ideologiska struktur. De måste alltså alltid utveckla en motsägelse i sin psykiska struktur, som motsvarar motsägelsen mellan deras materiella situationers inverkan och inverkan genom samhällets ideologiska struktur. Arbetaren är utsatt för såväl sin klassituation som för det borgerliga samhällets allmänna ideologi. Men genom att människorna i de olika skikten inte bara är objekt för dessa inverkaner, utan även reproducerar dem såsom handlande subjekt, måste deras tänkande och handlande vara lika motsägelsefullt som samhället, varifrån tänkandet och handlandet härstammar. Men genom att en ideologi förändrar människans psykiska struktur, har den inte bara reproducerat sig i dessa människor, utan vad som är mer betydelsefullt, den har blivit till en aktiv kraft, till materiell makt genom de på detta sätt konkret förändrade och som en följd annorlunda och motsägelsefullt handlande människorna.

På detta sätt möjliggörs att ett samhälles ideologi återverkar på den ekonomiska basen, som den härstammar från, och *endast* på detta sätt. ”Återverkan” förlorar sin skenbart metafysiska eller psykologiska karaktär, när den kan uppfattas i sin materiella realitet som psykisk struktur hos de handlande människorna. Som sådan är den sedan objekt för den naturvetenskapliga, det vill säga den marxistiska psykologin. Konstaterandet att ideologin omvandlar sig långsammare än den ekonomiska basen, får här en bestämd precision. Då de psykiska strukturerna, som motsvarar en bestämd historisk situation, formas till sina grunddrag i den tidiga barndomen och har en långt mer konservativ karaktär än de tekniska produktivkrafterna, följer av detta, att de psykiska strukturerna med tiden blir efter utvecklingen av existensför-

hållandena, ur vilka de härstammar och som snabbt vidareutvecklar sig. På detta sätt kommer de i konflikt med senare livsformer. Detta är grunddraget i den så kallade traditionens väsen, som vi emellertid därigenom ännu inte förstår innehållsmässigt.

3. Masspsykologins frågeställning

Hittills har vi sett, att massornas ekonomiska och biologiska situation inte behöver stämma överens och till och med kan falla isär väsentligt. Vi måste nu vidare fastställa, att det ekonomiska läget inte omedelbart och direkt omsätts i politiskt medvetande. Om detta vore fallet, skulle den sociala revolutionen vara här för länge sedan. Motsvarande detta isärfallande mellan ekonomiskt läge och ideologi eller politiskt medvetande måste undersökningen av verkligheten bli tvåfaldig: bortsett från det faktum, att ideologin grovt sett avletts ur den ekonomiska existensen, måste den ekonomiska situationen förstås med andra frågeställningar än den ideologiska strukturen: den förra socialekonomiskt, den senare psykologiskt. Vi skall framställa det sagda genom ett enkelt exempel: När arbetare, som svälter på grund av lönesänkning, strejkar, är deras handlande ett direkt resultat av det ekonomiska läget. Detsamma gäller för den svältande, som stjälar. Utöver förklaringen till stjälandet på grund av hunger eller strejk på grund av utsugning behövs ingen ytterligare psykologisk förklaring. I detta fall motsvarar ideologi och handlande det ekonomiska trycket. Ekonomiskt läge och ideologi stämmer överens. Den borgerliga psykologin brukar vilja förklara dessa fall psykologiskt, där man hävdar förmenta irrationella motiv för stjälandet eller strejkandet, något som alltid leder till reaktionära förklaringar.

För den dialektiskt-materialistiska psykologin är frågan precis tvärtom: inte det, att den svältande stjälar eller att den utsugne strejkar skall förklaras, utan varför flertalet hungrande inte stjälar och flertalet utsugna inte strejkar. Socialekonomin förklarar alltså ett samhälleligt faktum fullständigt, när handlandet och tänkandet är rationellt och ändamålsenligt, det vill säga tjänar behovstillfredsställelsen och omedelbart återger och fortsätter den ekonomiska situationen. Socialekonomin misslyckas, när människornas tänkande och handlande *motsäger* den ekonomiska situationen och alltså är irrationellt.

Vulgärmarxismen och ekonomismen, som inte erkänner psykologin, står hjälplösa inför en sådan motsägelse. Ju mer mekanistisk, ekonomistisk den vulgäre marxisten är, ju mer han förnekar människans psykologi, desto mer förfaller han till ytligaste psykologism i masspropagandans praktik, genom att han i stället för att gissa och undanröja massindividens psykiska motsägelser, bedriver tom couéism eller förklarar den nationalistiska rörelsen som en "masspsykos". Den marxistiska masspsykologins frågeställning sätter alltså in precis där den *omedelbara* socialekonomiska förklaringen sviker. Ställer sig masspsykologin därigenom i motsatsställning till socialekonomin? Nej. För att gå händelserna i förväg: det irrationella, alltså massans tänkande och handlande som står i motsägelse till den direkta socialekonomiska situationen, är själv följderna av en tidigare, *äldre* socialekonomisk situation. Man brukar förklara hämningen i det revolutionära medvetandets utveckling genom den så kallade traditionen. Men hittills har man inte undersökt vad detta är: "Tradition", och i vilka materiella psykiska fakta den utspelar sig. Ekonomismen har hittills förbisett, att den väsentligaste frågan inte är att och hur klassmedvetandet finns hos arbetaren (detta är självklart!), utan *vad som hämmar klassmedvetandets utveckling*.

Avvisandet av den psykologiska iakttagelsen och praktiken i den proletära politiken har hittills gett en icke-produktiv politisk frågeställning i diskussionerna. Kommunisterna förklarade till exempel fascismens maktövertagande med socialdemokratins illusionära, vilseledande politik. Denna förklaring leder i grunden till en återvändsgränd, ty det är ju just socialdemokratins funktion att vara kapitalismens objektiva stöd, och att utbreda illusioner. Det kommer den alltid att göra, så länge den består. Denna förklaring ger ingen ny praktik.

Lika icke-produktiv är förklaringen, att den politiska reaktionen i fascismens förklädnad skulle ha "lagt dimridåer för", "förfört" och "hypnotiserat" massorna. Detta är och förblir fascismens funktion, så länge den existerar. Det är icke-produktivt, eftersom det inte visar på någon utväg. Man kan då endast grunda politiken på ett kapitalistiskt partis objektiva funktion, nämligen att vara stöd för ett kapitalistiskt herravälde. Naturligtvis måste man avslöja socialdemokratins och fascismens objektiva funktion. Men erfarenheten lär, att det tusenfaldiga avslöjandet av denna roll inte övertygat massorna, att alltså enbart den social-ekonomiska frågeställningen inte räcker. Ligger det inte nära till hands att fråga, *vad som försiggår hos massorna*, vad som gör att de inte kan och inte vill erkänna denna roll? Med det typiska uttalandet "arbetarna *måste* nu erkänna ..." eller "vi har inte förstått det ..." uppnår man ingenting. Varför erkänner inte arbetarna och varför har vi inte förstått? Som icke-produktiv frågeställning kan man exempelvis också betrakta den som låg till grund för diskussionen mellan högeroppositionen och Komintern. Högerflygeln hävdade, att arbetarna inte var kampvilliga, "linjen" däremot hävdade, att detta var felaktigt, att arbetarna var revolutionära och att högerflygelns påstående innebar ett förräderi mot den revolutionära tanken. Båda frågeställningarna var mekanistiska och odialektiska, eftersom de framställde ett "antingen – eller". Det skulle ha motsvarat verkligheten att konstatera att den genomsnittlige arbetaren bär en *motsägelse* inom sig; de *samtidiga* motsatserna mellan revolutionär inställning och borgerlig hämning (exempelvis de socialdemokratiska arbetarnas bindning till ledningen), att han alltså varken är entydigt revolutionär eller entydigt borgerlig, utan står mitt i en konflikt: hans psykiska struktur härleder sig å ena sidan ur hans klassläge, som förbereder revolutionära inställningar, å andra sidan ur det borgerliga samhällets hela atmosfär, och dessa två motsäger varandra.

Det är inte bara avgörande att se en sådan motsättning, utan också att erfara, vad det borgerliga och klassmässiga i arbetaren konkret utgörs av. Samma frågeställning gäller naturligtvis också för medelklassen. Att denna revolterar mot "systemet" i krisen, förstår vi direkt. Men att den, fastän den redan är ekonomiskt proletariserad, trots detta fruktar nedsjunkandet i proletariatet och blir extremt reaktionär, kan inte förstås direkt socioekonomiskt. Också medelklassen har alltså en motsägelse i sig mellan revolterande känslor och reaktionära mål och innehåll. Vi förklarar till exempel inte ett krig på ett sociologiskt fullständigt sätt, om vi avslöjar de särskilda ekonomiska och politiska lagar, som *direkt* betingar det. Alltså till exempel de tyska annekstionstendenserna, som före 1914 riktade sig mot malmfälten i Briey och Longy, mot det belgiska industriområdet, mot en utökning av kolonierna i Främre Asien, etc.

Den tyska imperialismens ekonomiska motsägelser var visserligen den avgörande aktuella faktorn, men vi måste också inordna världskrigets *masspsykologiska* bas, vi måste fråga, varför den masspsykologiska marken hade förmåga att suga upp den imperialistiska ideologin, som omsatte imperialistiska paroller i handling. Man svarar inte tillfredsställande på frågan, om man enbart gör omsvängningen hos andra internationalens ledare ansvarig för detta. *Varför lät sig miljonmassorna av socialistiskt och antiimperialistisk sinnade arbetare förrådas?* Rädslan för följderna av krigstjänstvägran gäller bara för en minoritet. Den som var med om mobiliseringen 1914 vet, att olikartade stämningar visade sig i de proletära massorna. Från medvetet avvisande hos en minoritet över en märkvärdig undergivenhet inför ödet eller en slöhet hos mycket breda skikt ända till uttalad krigsentusiasm inte bara i medelskikten, utan långt in i de proletära kretsarna. Slöheten hos de ena liksom entusiasmen hos de andra var utan tvekan massstrukturella fundament för kriget.

Detta världskrigets masspsykologiska fundament måste avslöjas ur den aspekten, att storfinansens imperialistiska ideologi bara kunde bli en materiell kraft genom att den förändrade de arbetande massornas strukturer konkret till imperialismens syften, att det var *allmänna* principer för klassamhället, som möjliggjorde kriget. Principer, som man inte kan stöka undan

med uttalandet, att det handlade om en ”krigspsykos” eller en ”dimridå för massorna”. Det skulle betyda en motsägelse i den marxistiska teorin om klassmedvetande, om man å andra sidan skulle underskatta massorna till den grad, att de skulle vara tillgängliga för blotta dimridåerna. Det rör sig uppenbart om den stora frågan, att varje samhällsordning alstrar de strukturer hos massan av sina medlemmar, som den behöver för sina huvudmål.¹ Utan dessa strukturer, som måste utforskas masspsykologiskt, skulle inte kriget ha varit möjligt. Det måste finnas en viktig korrelation mellan ett samhälles ekonomiska struktur och dess medlemmars masspsykologiska struktur. Inte bara i den meningen, att de härskande ideologierna är den härskande klassens ideologier, utan vad som är mer betydelsefullt för lösningen av politikens praktiska frågor: också *motsägelserna* i den ekonomiska strukturen i ett samhälle måste vara representerade i de undertrycktas masspsykologiska strukturer. Annars vore det inte tänkbart, att ett samhälles ekonomiska lagar endast skulle kunna fås att verka konkret genom ”aktionen”, det vill säga de psykiska strukturerna hos de underkastade massorna.

Den proletära rörelsen kände visserligen till vikten av den så kallade ”subjektiva faktorn i historien” (hos Marx uppfattas i motsats till den mekaniska materialismen människan i princip som subjekt i historien och Lenin byggde ut just denna sida av marxismen). Det som fattades, var *förståelsen av det irrationella, icke ändamålsenliga handlandet*, eller uttryckt annorlunda, isärfallandet av ekonomi och ideologi. Vi måste kunna förklara hur det blev möjligt, att mystiken segrade över den vetenskapliga sociologin. Denna uppgift kan endast utföras om vår frågeställning är av den arten, att vår förklaring automatiskt resulterar i en ny praktik.

När arbetaren varken är entydigt borgerlig eller entydigt revolutionär, utan står i motsägelsen mellan reaktionära och revolutionära strävanden, måste, om vi upptäcker denna motsägelse, en ny praktik med nödvändighet komma fram, som ställer de revolutionära psykiska krafterna mot de konservativa. Mystiken är reaktionär, den borgerliga människan är mystisk. Om man förlöjligar mystiken, om man stökar undan den som dimridå eller som psykos utan vidare förklaring, får man därur ingen praktik mot mystiken. Om man emellertid kan förklara mystiken materialistiskt, måste detta med nödvändighet resultera i ett politiskt motgift mot den. Men för att fullgöra denna uppgift måste sambanden mellan socialt läge och ideologibildning, särskilt de irrationella, som inte kan förklaras direkt socialekonomiskt, uppfattas så långt som kunskapsmedlen räcker.

4. Sexualförtryckets samhällsliga funktion

Redan Lenin lade märke till ett märkvärdigt, irrationellt beteende hos massorna inför uppror eller i upprorets process. Han berättar om soldatupproren 1905 i Ryssland:

”Soldaten var full av sympati för böndernas sak. Hans ögon glödde vid blotta omnämmandet av landet. I flera fall hade makten över trupperna gått över i soldaternas händer, dock kom det nästan aldrig till ett beslutsamt utnyttjande av denna makt. Soldaterna tvekade. Några timmar efter att de hade dödat någon förhatlig överordnad, satte de andra i frihet, gick i förhandlingar med myndigheterna och lät sig sedan skjutas, lade sig under spöstraff, lät åter spänna sig för oket ...”. (*Om religion*, s. 65, Förlag för litteratur och politik.)

¹ ”Den härskande klassens tankar är under varje epok de härskande tankarna, dvs. den klass, som är den härskande materiella makten i samhället, är samtidigt dess härskande andliga makt. Den klass, som förfogar över de materiella produktionsmedlen, förfogar därmed också över de andliga produktionsmedlen, så att deras tankar, som måste undvara de andliga produktionsmedlen, därmed också genomgående är underkastade de föras tankar. De härskande tankarna är heller ingenting annat än det ideella uttrycket för härskande materiella förhållandena, de härskande materiella förhållandena uttryckta i tankar; alltså de förhållanden som just gör denna klass till den härskande, alltså tankarna om dess herradöme” (Marx, ”Den tyska ideologin” i Liedman (red), *Människans frigörelse*).

Varje typ av mystiker kommer att förklara sådant beteende med människans eviga moraliska natur, som skulle hindra en revolt mot privategendomens gudomliga inrättning och auktoriteten hos staten och dess företrädare. Vulgärmarxisten går tanklöst förbi sådana yttringar och han har varken förståelse eller förklaring för dem, eftersom de inte kan förklaras direkt ekonomiskt. Freuds uppfattning kommer betydligt närmare verkligheten, när den i ett sådant beteende ser verkan av en skuld känsla gentemot fadersgestalter som härstammar från människans barndom. Psykoanalysen kan dock inte ge oss någon upplysning om den sociologiska härkomsten och funktionen av detta förhållningssätt och leder därför inte heller till någon praktisk lösning. Den förbiser också sammanhanget med könslivets art hos de breda massorna.

För ett klagörande av frågan, hur vi skall kunna utforska sådana *masspsykologiska* yttringar av irrationell typ, är det nödvändigt med en kort överblick över *sexualekonomins* frågeställningar (som behandlats utförligt på andra ställen).

Sexualekonomi är en forskningsriktning, som sedan några år håller på att ta form inom det mänskliga könslivets sociologi genom att använda den dialektiska materialismen på detta område. Och den förfogar redan över en rad nya konstateranden. Den utgår från följande förutsättningar:

Marx fann att det samhälleliga livet behärskades av den ekonomiska produktionens betingelser och den ur denna vid en bestämd historisk tidpunkt uppkommande klasskampen. Herraväldet över den förtryckta klassen genom produktionsmedlens ägare använder sig bara sällan av brutala våldsmetoder. Deras huvudvapen är den ideologiska makten över de förtryckta, som är ett mäktigt stöd för statsapparaten. Vi har redan hört, att Marx satte den levande, producerande människan med sin fysiska och psykiska beskaffenhet som den första av förutsättningar för historien och politiken. Den handlande människans struktur, den så kallade ”subjektiva faktorn i historien”, förblev utforskad, eftersom Marx var sociolog och inte psykolog, och eftersom det på den tiden inte fanns någon naturvetenskaplig psykologi. Problemet varför människorna sedan årtusenden låter utsätta sig för utsugning, moralisk förnedring, i korthet för slaveri, förblev obesvarat. Det som utreddes var endast samhällets ekonomiska process och den privatekonomiska utsugningens mekanism.

Knappt ett halvt århundrade senare upptäckte Freud med en speciell metod, som han kallade *psykoanalys*, den process som behärskar själslivet. Hans viktigaste upptäckter, som verkade förödande och i sig omstörtande på en rad hittillsvarande åskådningar, något som till att börja med drog på honom världens hat, är följande.²

Medvetandet är bara en liten del av det själsliga. Det dirigeras självt av själsliga processer, som försiggår i det omedvetna och därför inte är tillgängliga för medvetandets kontroller. Varje skenbart meningslöst psykiskt skeende, som drömmen, felhandlingarna, de psykiskt och mentalsjukas absurda yttringar, etc. har en funktion och en ”mening” och kan fullständigt förstås, om man kan inordna det i vederbörande människas utvecklingshistoria. Därigenom ställde psykologin, som dittills antingen vegeterat som en typ av hjärnfysik (”Hjärnmytologi”) eller som en mysteriös objektiv ande, in sig i raden av naturvetenskaper.

Den *andra* stora upptäckten var den, att redan det lilla barnet utvecklar en livlig sexualitet, som inte har något att göra med fortplantningen, att alltså *sexualitet* och *fortplantning*, *sexuellt* och *genitalt* inte skulle vara detsamma. Det analytiska sönderdelandet av den psykiska processen visade vidare, att sexualiteten respektive dess energi *libidon*, stammar ur kroppsliga källor. Att den utgör själslivets centrala motor, så fort det kommer i konflikt med existensens reella betingelser. Biologiska förutsättningar och sociala livsbetingelser stöter alltså ihop i det själsliga.

² Ur marxistisk synpunkt finns en utförlig framställning i Reich: *Dialektisk materialism och psykoanalys*.

Den *tredje* stora upptäckten var, att barnsexualiteten till vilken också det mesta och väsentligaste i barn-föräldrarelationen hör ("Oidipuskomplex"), vanligen trängs bort på grund av rädslan för straff för sexuellt handlande och tänkande (i kärnan "kastrationsångest"). Detta innebär att det spärras ut från handlandet och utsläcks ur minnet. Bortträngningen av barnsexualiteten undandrar den alltså från medvetandets herravälde, men tar inte bort dess kraft, ökar den snarare och utrustar den med förmågan att yttra sig i olika, sjukliga störningar av själslivet. Då det knappt finns något undantag från denna regel hos kulturmänniskan, kunde Freud säga, att han hade hela mänskligheten som patient.

Den *fjärde* viktiga upptäckten var att människans moral, långt ifrån att vara av överjordisk härkomst, var ett resultat av de förtryckande uppfostringsåtgärderna hos föräldrarna och deras företrädare i tidigaste barndomen, särskilt de som riktar sig mot barnets sexualitet. Konflikten, som ursprungligen utspelar sig mellan barnets önskingar och föräldrarnas förbud, fortsätter senare som en konflikt mellan drift och moral *inom* personen. De moraliska instanserna, som själva är omedvetna, verkar hos den vuxne mot insikten om sexualitetens lagar och det omedvetna själslivet. De understödjer sexualbortträngningen ("sexualmotståndet") och förklarar världens motstånd mot upptäckten av barnsexualiteten.

Alla dessa upptäckter (vi nämnde bara de som är viktigast för vårt tema) betydde redan genom sin existens ett svårt slag mot den borgerliga moralfilosofin och särskilt mot religionen, som försvarar de eviga moraliska värdena, och som lät världen behärskas av en objektiv ande. Som vidare förnekade barnsexualiteten och inskränkte könslivet till fortplantningsfunktionen. Dessa upptäckter kunde hittills inte utveckla sina verkningar, eftersom den psykoanalytiska sociologin, som byggde på dem, till största delen återtog det som hade kommit fram av framsteg och omstörtning. Här är inte platsen att bevisa detta. Den analytiska sociologin försökte analysera samhället som en individ, satte en absolut motsättning mellan kulturprocess och sexualtillfredsställelse, uppfattade de destruktiva drifterna som ursprungliga, biologiska realiteter, som outrotligt behärskade det mänskliga ödet, förnekade den matriarkaliska urtiden och hamnade i en förlamande skepsis, eftersom den ryggade tillbaka för de egna upptäckternas konsekvenser. Idag är den fientligt inställd mot strävandena att dra konsekvenserna av detta, och deras företrädare visar sig på intet sätt inkonsekventa i kampen mot dessa strävanden. Detta ändrar ingenting i att vi är beslutna att på det skarpaste försvara Freuds stora upptäckter mot varje angrepp, från vilken sida det än må komma.

Sexualekonomins frågeställning, som utgick från dessa upptäckter, utgör inte något av de vanliga försöken att ersätta Marx med Freud eller Freud med Marx, eller komplettera, blanda ihop etc. (vi bortser därvid från den dialektiskt-materialistiska kritiken av den psykoanalytiska teorin). Vi har tidigare angivit den plats inom den historiska materialismen, på vilken psykoanalysen bör uppfylla en vetenskaplig funktion, som inte socialekonomin förmår utföra: förståelsen av ideologins struktur och dynamik, inte dess historiska grund.

Psykoanalysen är till sin kliniska kärna *grunden* för den framtida dialektiskt-materialistiska psykologin. Genom inkludering av dess insikter når sociologin en högre nivå, kan bemästra verkligheten mycket bättre, eftersom människan äntligen förstås till sin beskaffenhet. Att den inte genast kan dela ut billiga, praktiska råd, kommer endast den bornerade politikern att förebrå den för. Att den är behäftad med alla förvrängningar som brukar vara knutna till den borgerliga vetenskapen, kommer endast politiska gaphalsar att ta som anledning för att förkasta den som helhet. Att den har uppfattat sexualiteten, kommer den äkta marxisten att tillgodoräkna den högt som ett vetenskapligt-revolutionärt dåd.

Det ger sig ur detta av sig själv, att sexuellekonomins vetenskap, som bygger på Marx' *sociologiska fundament* och Freuds *psykologiska*, samtidigt väsentligen är en masspsykologisk och sexualsociologisk vetenskap. Den börjar där psykoanalysens kliniskt-psykologiska frågeställ-

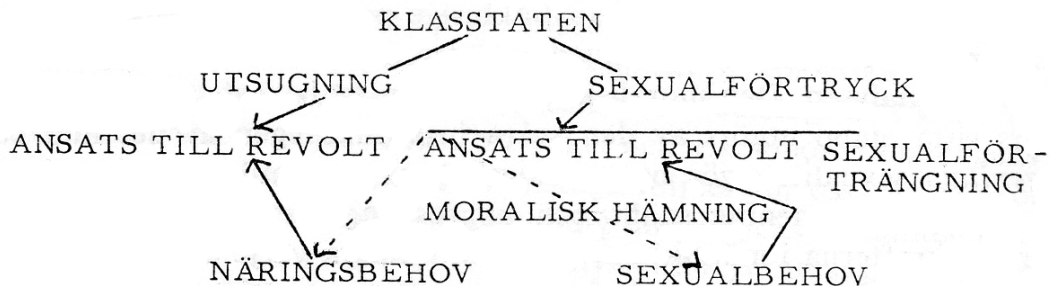
ning slutar, efter att ha avvisat Freuds idealistiska sociologi och kulturfilosofi.³ Psykoanalysen avslöjar sexualförtrycket och sexualbortträngningens verkningar och mekanismer och deras sjukliga följder för oss. Sexualekonomin fortsätter: av vilken *sociologisk* anledning undertrycks sexualiteten av samhället och varför trängs den bort av individen? Kyrkan säger, för att åstadkomma själens frälsning i livet efter detta. Den mystiska moralfilosofin säger, på grund av människans eviga etisk-moraliska natur. Den freudska kulturfilosofin hävdar att detta sker ”för kulturens” skull. Man blir skeptisk och frågar sig, varför småbarnens onani och ungdomars könsumgänge skulle störa inrättandet av bensinstationer och produktionen av flygplan. Man anar, att inte den kulturella verksamheten i sig, utan bara de nutida formerna för denna verksamhet fordrar detta, och man är gärna beredd att offra dessa former, om man därmed skulle kunna undanröja det ofantliga eländet för barn och ungdomar. Frågan gäller då inte längre kulturen, utan samhällsordningen. Man undersöker sexualförtryckets historia och sexualförträngningens härkomst och finner, att den inte börjar i kulturutvecklingens begynnelse, alltså inte är en förutsättning för kulturbildningen, utan börjar utformas relativt sent i och med det privata ägandet av produktionsmedlen och början till klassindelningen. Allas könsintressen börjar komma i tjänst hos en minoritets ekonomiska profitintressen. I form av det monogama äktenskapet och den patriarkaliska familjen har detta faktum vunnit fast organisatorisk gestalt. Med inskränkningen och förtrycket av könslivet förändrar den mänskliga känslan sin art, den sexualförnekande religionen uppstår och så småningom bygger den härskande klassen upp en egen sexualpolitisk organisation, kyrkan med alla dess förelöpare, som inte har något annat som mål än utrotningen av människornas sexuella lust och med denna den ringa lyckan på jorden. Detta har en god sociologisk mening i samband med den numera blommande utsugningen av mänsklig arbetskraft.

För att begripa detta sammanhang, är det nödvändigt att förstå den samhällseliga kärninstitutionen, i vilken det privatekonomiska samhällets ekonomiska och sexualekonomiska situation sammanflätas. Tar man inte med denna institution är en förståelse av den sexuella ekonomin och patriarkatets ideologiska process omöjlig. Psykoanalysen av människor på varje åldersnivå, från alla länder och alla sociala skikt visar: sammanflätningen av samhällets socialekonomiska och sexuella struktur och samhällets ideologiska reproduktion sker i familjen under de första 4-5 levnadsåren. Kyrkan bara fortsätter senare denna funktion. Sålunda får klasstaten sitt oerhörda intresse i familjen: den har blivit dess struktur- och ideologifabrik.

Vi fann den institution, i vilken de sexuella och ekonomiska intressena sammanknöts. Vi måste nu fråga, hur denna sammanknytning sker och hur dess mekanism är. Också på detta ger analysen av den typiska strukturen hos den borgerliga människan (inklusive proletärens) ett svar, naturligtvis bara när man över huvudtaget framställer sådana frågor i den individuella analysen. Den moraliska hämningen av barnets naturliga könsliv, vars sista etapp utgörs av den svåra inskränkningen av det lilla barnets *genitala* sexualitet, gör barnet ängsligt, skyggt, auktoritetsfruktande, lydigt, i borgerlig mening snällt och uppfostringsbart. Den förlamar de upproriska krafterna i människan, eftersom numera varje aggressiv retning är laddad med svår ångest, och åstadkommer genom det sexuella tankeförbudet en allmän tankehämning och oförmåga till kritik. I korthet är dess mål framställningen av den till privategendomens ordning anpassade medborgaren, som trots nöd och förnedring tål denna (ordning). Som förstadium därtill genomgår barnet familjens auktoritära miniatyrstat, till vars struktur barnet till att börja med måste anpassa sig, för att senare kunna inordna sig i den allmänna samhällseliga ramen. Människornas omstrukturering sker – detta måste vi noga slå fast – centralt genom förankring av den sexuella hämningen och ångesten vid de sexuella impulsernas levande material.

³ I vilken trots all idealism det finns fler sanningar om det levande livet än i alla borgerliga sociologier och en del ”marxistiska” psykologier tillsammanantagna.

Vi kommer genast att förstå varför familjen uppfattas som den viktigaste ideologiska reproduktionsinstansen i det privatekonomiska samhällssystemet av sexualekonomin, om vi tar exemplet med en genomsnittlig, kristen arbetarkvinna. Hon svälter lika mycket som en kommunistisk kvinna, är alltså underkastad samma ekonomiska läge, men röstar på Zentrum och senare NSDAP. Om vi dessutom gör klart för oss de faktiska skillnaderna beträffande den genomsnittliga klassmedvetna och den genomsnittliga kristna kvinnans sexualideologi, inser vi sexualstrukturens avgörande betydelse: den anti-sexuella, moraliska hämningen förhindrar den kristna kvinnan att komma till medvetande om sitt sociala läge och binder henne lika fast till kyrkan, som den får henne att frukta "sexualbolsjevism". Teoretiskt sett kan situationen framställas som följer. Den mekanistiskt tänkande vulgärmarxisten kommer att anta, att klassmedvetandet, det vill säga insikten om det sociala läget, måste vara särskilt utpräglad då, när det sexuella nödläget adderar sig till det ekonomiska. Enligt detta antagande borde massan av ungdomar och massan av kvinnor vara långt mer klassmedvetna än männen. Verkligheten visar det rakt motsatta och vulgärmarxisten står helt hjälplös inför detta. Han kommer att finna det oförståeligt, att den kristna kvinnan vägrar att ens lyssna på hans ekonomiska program. Förklaringen är denna: förtrycket av den grovt materiella behovstillfredsställelsen når ett annat resultat än förtrycket av de sexuella behoven. Det första driver till revolt, det andra förhindrar dock verkställandet av revolten ur *bägge* typer av förtryck därigenom, att det åstadkommer bortträngning av de sexuella anspråken, som dras bort från medvetandet och förankrar sig inombords som moraliskt försvar. Ja, även själva hämningen av upproret är omedveten. Det finns inte ens en gång en ansats till insikt härom i medvetandet hos den genomsnittligt opolitiska människan. För att förtydliga sambandet kan vi uppställa följande schema:

Sexualbortträngning stärker den politiska reaktionen inte bara genom det beskrivna förloppet, som gör massindividen passiv och opolitisk. Den skapar en sekundär kraft i den borgerliga människans struktur, ett konstgjort intresse, som även aktivt stödjer den härskande ordningen. Om nämligen sexualiteten genom sexualbortträngningens process är utesluten ur de naturligt givna banorna för tillfredsställelse, slår den in på olika vägar av ersättningstillfredsställelse. På så sätt stegras till exempel den naturliga aggressionen till brutal sadism, som utgör en väsentlig del av den masspsykologiska grunden till det nu aktuella kriget, som iscensätts av ett fåtal p.g.a. imperialistiska intressen. För att ta ett annat exempel: militarismens verkan beror masspsykologiskt väsentligen på en libidinös mekanism. Uniformens sexuella verkan, den erotiskt retande verkan av paradmarscher (på grund av deras rytmiska fulländning), det militäriska uppträdandets exhibitionistiska karaktär, har hittills framstått klarare för en hushållerska eller genomsnittlig anställd än för våra mest bildade politiker. Däremot använder sig den politiska reaktionen medvetet av dessa sexuella intressen. Den skapar inte bara påfågellaktigt utstyrda uniformer för männen, utan genomför såsom i Amerika värvning genom attraktiva kvinnor. Till slut bör påminnas om de krigslystna makternas värvningsplakat, som har ungefär följande innehåll: "Vill du lära känna främmande länder, gå med i Kungens marin!" Och de främmande länderna framställs genom exotiska kvinnor. Och varför verkar dessa plakat? Eftersom vår ungdom har blivit sexuellt svältfödda genom det sexuella förtrycket.

Såväl den för klassmedvetandet hämmande sexualmoralen, som de krafter, som kommer de kapitalistiska intressena till mötes, får sin energi ur den bortträngda sexualiteten. Vi förstår nu bättre en del av kärnan i den process, som handlar om ideologins återverkan på den ekonomiska basen: sexualhämningen förändrar den ekonomiskt förtryckta människan strukturellt på så sätt, att han handlar mot sitt eget materiella intresse, känner och tänker mot dessa intressen. Detta är likalydande med ideologisk anpassning till bourgeoisin.

Lenins iakttagelse får därigenom sin masspsykologiska bekräftelse och tolkning. Soldaterna år 1905 såg omedvetet sin barndoms fäder i officerarna, förtätade i gudsföreställningen, som förnekade sexualiteten och som man då för tiden varken fick eller kunde döda, fastän de förstörde livsglädjen för dem. Deras ruelle inför maktövertagandet och deras tvekan var uttryck för motsatsen, medlidande, förvandlat hat, som på detta sätt inte kunde tränga fram till aktion.

Masspsykologins praktiska problem är alltså aktiveringen av befolkningens passiva flertal, som alltid hjälper den politiska reaktionen till seger. Vidare undanröjandet av de hämningar, som verkar mot utvecklandet av det ur det socialekonomiska läget strömmande klassmedvetandet. De själsliga energierna hos en genomsnittlig massa, som upprört följer en fotbollsmatch eller fängslat upplever en smaklös operett, vända i riktning mot arbetarrörelsens rationella mål, skulle inte längre gå att binda. Av denna aspekt leds den följande sexualekonomiska undersökningen.

Namnregister

- à la Coué* efter Emile Coué, 1857-1926, fransk apotekare som uppfann ett behandlingssätt (Couéismen) i vilket de sjuka ska intala sig själva att de blir friska, så länge, tills de tror att de faktiskt är friska. En metod, som naturligtvis är fullständigt resultatlös vid allvarlig sjukdom.
- Otto Strasser* född 1897, tysk nazistisk politiker, bröt med Hitler 1930, skapade den "Svarta fronten", radikal nazistisk grupp. [död 1974]
- Karl Radek* född 1895, rysk publicist och politiker, ledamot av centralkommittén i ryska kommunistpartiet, utesluten ur KP 1927-30, dömd till fängelse vid 1937 års moskvarättegång. [död 1939]
- Giovanni Gentile* född 1875, italiensk filosof och politiker, fascistisk teoretiker. [död 1944]
- Alfred Rosenberg* född 1893, tysk politiker, nazistisk teoretiker. [död 1946]